

E nagy világon egyedül
Hazánk van utadba,
Melyérf kikelsz anyiszor, aszt
Hajtni birtokodba.

Hegyeit Erdélynek hányszor
Kárpáti bérceket
Megtutád kegytelen és tul
Vér fedi kard hegyét.

Nem elég Rákos mezejét
Annyiszor tiporni,
Duna vizénél táborod
Boszura inteni.

Boszúságnak tüzes nyila
Vigyáz. el ne érjen,
Mert átok sulya nyom,
Panassza végtelen.

Elégtelen vagy e még
Ura a bányáknak,
Repitsz e egy béke sóhajt
Vigaszra anyáknak?

Valyon mi haszna ha vesznek
Földünkről emberek,
Midőn történhet hogy egy helyt
Elő álnak ezek?

Rendületlenül álsz e még
Honnodnak küszöbén?
Szünjön már kardodnak éle
Dühöngni hon fején.

E vers írója Taymel Antal másodéves bölcsész, a Horváth Cyrilltől alapított és vezetett szegedi magyar olvasó és gyakorló társaság titoknoka, a városszerzte olvasott Kis Világ c. kéziratot folyóiratuk¹ szerkesztője. Versének kölső alakja a Petőfi előtti évtized egyik legkedveltebb lírai és balladaformája: ez a *Konté*, ez a Zimmermann-féle magyar irodalmi tankönyvben a ballada példájául idézett Szilágyi István-féle *Árpádé*. De leginkább a *Szózat* példája lebeghetett az ifjú versszerző előtt: erre mutat még az utolsó versszaknak az elsőhöz való visszakanyarodása, e két versszaknak «Rendületlenül» szóval való kezdése és a 9. versszak eleje. Hazafias ihlet és Rákóczi kárhoztatása 1848-ig sokfelé megfér egymás mellett. Csak azután lett a nemzet egyes rétegeiben korábban is szünetlen erejű Rákóczi-kultusz igazán egyetemesen magyar ügyé.

WALDAPFEL JÓZSEF.

ADATOK XVIII. SZÁZADI KÖLTÉSZEZETÜNK NÉMET FORRÁSAIHOZ.

A Magyar Nemzeti Múzeum egyik fontos Amade-kódexében, a «Mészáros Ignázt által 1765. esztendőben öszve-szedetetett» *Tsallóközi Ódák és Énekek* c. kéziratnak (208. Quart. Hung.) mindkét kötetében van egy rész, amely csak később került oda, de még 1795 előtt. Hogy 1765-nél későbbi folytatás, az kitűnik abból, hogy Faludi Ferencnek 14 versén² kívül Verseghynek 14 éneke már benne van,³ mindkét költőé név nélkül; Verseghyéi az 1788 előtti fogalmazásban. Hogy 1795-nél előbbi, azt az egyik példány *végén* a censorednak 1795-ben kelt imprimaturja bizonyítja.

A szerző nevét Mészáros sehohsem írta oda. Azok között a versek között, amelyeknek fróját nem tudtam kideríteni, van két, forrása miatt is

¹ V. ö. Reizner, *A régi Szeged*. I. 116. l.

² Négyesy kiad. Első könyv. 1–5., 7–8., 11–13., 18–19., Harmadik könyv 3–4. sz.

³ Császár kiad. 15., 16., 18., 19., 21., 25., 27–30., 32., 41., 113. és 148. sz.

érdekes költemény; mindakettő, mint Révai és Verseghy dalai, a Steffan-féle dalgyűjteményhez vezet (*Sammlung deutscher Lieder*. I—IV., Bécs 1778—1782.) Az egyik így szól (id. kézirat I. kötet 137. l. és II. k. 179/b. l.):

A' kedves.

Ha hallottad annak hírét,
kit leg-szebbnek mondanak,
vagy ha láttad annak képét,
kit tsudának vallanak,
ah ez az, ez, ez, ez,
[:kihez én szívem gerjedez:]

Ha tzedrushoz hasonlítják
ép testének termetét,
két csillagnak hogyha mondják
késsel festett két szemét,
ah ez az stb.

Ha ábrázol bíbor rósát
tsókra álló ajaka,
ha havaknak ragyogását
nappal játszó homloka:
ah ez az stb.

Holdnak színét ha halladják
alabastrom vállai,
és a szívet hamar gyuitják
titkos tüzre szavai:
ah ez az, ez stb.

Ha lépése gyönyörűség,
arany villám hajzatja,
melye dombos elevenség,*
és ha kartsú állatja:
ah ez az, ez stb.

Szép ha tsendes, szép, ha gyulad,
szép ha áll, ül, szép, ha megy,
szép, ha tsokok közt el-bádjad,
szép mindenkor, 's tiszta kegy:
ah ez az, ez, ez, ez, ez,
[:kihez én szívem gerjedez:]

A Faludihoz is méltó költemény — a nélkül, hogy tovább következtetnénk, utalunk rá, hogy utolsó strófája a *Készítő ének* 4. strófájára emlékeztet — németből készült átdolgozás. Forrása (Verseghynek is kedves költője) a legtöbbször megzenésített XVIII. századi német dalköltőnek, Chr. F. Weissenek *Mein Mädchen* c. költeménye. Első strófája így hangzik:

Wenn man mir ein Mädchen nennt
Als das schönste unter allen,
Wenn man sagt: ein jeder brennt,
Diesem Mädchen zu gefallen:
O diesz ist sie! diesz, diesz, diesz
Ist mein Mädchen ganz gewisz!

Ez a vers 1772-ben jelent meg először; az eredetiben csak négy strófája van, a fordító ugyanezt oldotta fel hattá. Nyilván nem Weisse verskötetéből ismerte (*Kleine lyrische Gedichte*), hanem a hat zeneszerzőtől¹ megzenésített kóták egyikéből, s valószínűleg Karl Fribertéből (SdL. III. 22., 1780.): ebből a gyűjteményből indult el tudvalevőleg egész németes dalköltészetünk.

A másik költemény, forrása miatt, még érdekesebb, bár az átdolgozás kevésbé sikerült. (U. o. I. k. 135/b. l., ill. II. k. 178 l.)

Pásztor(i) leányka.²

Még tsak tizenhat nyarat ért
tiszta ártatlanságom,
hogy az erdőkben buzzadék³
első(ben) vigasságom.

[Örzém azokban szüleim
kitsiny, de gazdag nyáját,
társom nem volt és szívemnek
soha nem érzem lángját.

¹ V. ö. Max Friedländer, *Das deutsche Lied im 18. Jahrhundert*. 1902. II. 109—110. l.

² A (zárójelbe) tett szótagok a II. k.-ben hiányzanak.

³ Mindkét kéziratban így.

Történt, hogy midőn virágok
szépét szedtem keblemben,
s rajtam ütven, a pásztorok
dísze jöve előmben.¹

Nem szóla semmit, tsak néze
és mosolyga szemembe:
olly kép, mint mosolygó képe,
soha nem tűnt szívembé.

Arany hajzat és kék szemek
képiben tündöklöttek,
soha olly szép haj és szemek
előttem nem fénylettek.

A' tetszin (?) gyenge ortzáját
oh melly szépen festette,
soha ortzának illy lángját
szívem még nem érzette.

Láttam minden forgásából,
hogy valamit kér tőlem,
de kérését sem szájából,
sem máskép nem érthettem.

[Mond-meg, ah, kérlek, mond Pásztor
mi dolgoz van nyájammál,
bár mit kívánj, azt mindenkor
meglelhedd szolgálódnál.]

Erre véletlen tsókjával
szűz ortzámat meglopja,
's melyébe mellyem' karjával
meg-ölelvén, szorítja.²

El-pirúla tüstént képem,
szózatom el-némula
ó soha még így énnékem
szívem meg nem indúla.

Ó azt vélvén, hogy meg-bántott,
könyves szemmel el-méne,
oh! vajha ez ékes pásztor
még egyszer hozzám jönne!

Ez a vers a «Wandsbecker Bote», a népszerű Matthias Claudius *Phidyle* c. költeményének átdolgozása. Nemcsak az első magyar Claudius-vers, de a XVIII. századból az egyetlen, amely eddig előkerült. Az előbbinél jóval szabadabb átdolgozás: a németben nyájról, virágszedésről szó sincs, s a találkozás a magyaránál is érzelmesebb. Íme első és utolsó strófája:

Ich war nur sechzehn Sommer alt,
Unschuldig und nichts weiter
Und kannte nichts, als unsern Wald,
Als Blumen, Gras und Kräuter.

Ich sag' ihm nicht ein einzig Wort,
Als ob ich's übelnähme,
Kein einzigs, und — er flohe fort:
Wenn er doch wiederkäme!

Claudiusnak ez a költeménye legrégebb versei közül való, 1770-ben jelent meg a Hamburger Adresz-Comtoir Nachrichtenben, és egy évvel utóbb az 1772-re szóló Göttinger Musenalmanachban. Nem kevesebbszer, mint 16-szor zenésítették meg, többek között Schubert hagyatékából is előkerült egy dallama.⁴ Nyilvánvaló azonban, hogy a magyarba ez a vers is a Steffan gyűjteményéből, s épen magának Steffannak kótája alól került. (SdL. I. k.)

GÁLOS REZSŐ.

¹ A [zárójelbe] tett strófák a németben nincsenek meg; a 8. strófa helyén viszont az eredetiben 3 strófa van.

² *tetszin* mindkét kéziratban.

³ Az I. k.-ben ez a strófa így szól:

Erre véletlen kezével
szűz ortzámat megkapja,

's kezeivel kezeimet
nyájasan me-gszorítja.

Érdekes, hogy az eredetiben meg kézesókról van szó.

⁴ Friedländer id. m. II. 244. l.

ÁMOR ÉS A MÉHEK.

Verseghy Ferenc *Amor és a' halál* c. verséről azt a véleményemet fejeztem ki, hogy latin forrásból készült (IK. 1933. 100. l.); Waldapfel József utóbb, pontos forrását is megjelölte Petrus Justus Sautel *Mortis et Amoris foedus* c. distichonaiban. (*Lusus poetici allegorici*, L. I. Elegia VI.) Verseghy átdolgozásának most egy közel egykorú másolatát találtam a Nemzeti Múzeum *Tsallókői Ódák és Énekek* c. kéziratkötetében (208. Quart. Hung. I. 129/b. l., CXXVII. sz.) és mindjárt utána egy másik verset, *Amor és a' Méhek* címmel.

A' kis Amor el-fáradván
 déli naptúl meg-izzadván
 egy gyümölszfa árnyékában le-teszi testét:
 fel-függesztvén görbe ívét,
 félre hányja kis köntösét
 's el-szunnyadván, a' tegzére fekteti fejét.
 Azonban a' tseresnyérül
 méhetskék a' műhelyekről
 lerohanván nagy sereggel,
 nem gondolván köpűjökkel
 Amor tegzét gazdagítják mézes kintsekkel.

Négy óráig tartott álmát
 végzi Amor nyugodalmát
 nyujtozkodván, 's ásítovzván ölti ruháját:
 inti szívét új prédákra,
 fűzi ívét bal karjára,
 fel-függeszti terhes tegzét jobb oldalára:
 A' méhetskék fel-zendülnek,
 Amor ellen mérgelődnek;
 Ez meg ijed, jajgatni kezd,
 el-veti hamar a' tegezt
 szalad 's vissza tekéngetvén, sok könyvet

[ereszt.

Az alatt a' szárnyas község
 gondolván, hogy jön ellenség,
 mézzel be-mázolt nyilakra tüzi fülánkját;
 el-hagyván Amornak tegzét,
 's fülánkkal egyített mézét.
 keresi zugolódással régi hajlékát:
 Nyilait Amor fel-kapja,
 mézzel együtt ki-nyilazza:
 azért a' mint édességgel,
 úgy tellyes keserűséggel
 több szíveknek a' szerelem' nyila.

Nem volt nehéz ennek a költeménynek a forrását is Sautel *Lusus poetici allegorici*-kötetében megtalálnom. A L. I. Elegia tertia címe: *Excamen apum in pharetra Amoris mellificans*. (Tyrvaviae, 1757. 19. l.) Párhuzamul néhány sort idézek az elejéről és a végéről:

Lassalus et studio jaculandi, et lassulus aestu
 Quaerit, ubi jaceat molle reclinis amor.
 Fons erat, et gelidi circum gemmantia fontis
 Gramina, nexilibus myrtea silva comis.

Huc postquam Veneris soboles pharetrata recessit,
 Exiit ex humeris, quae gerit arma, suis;
 Suspenditque habiles, quos ante tetenderat arcus,
 Hic ubi mellificas silva fovebat apes.

Non tamen haec nobis gratis concessa voluptas,
 Namque dolore gravi vulneris empta venit stb.

Meg merem kockázatni a föltevést, hogy az *Ámor és a' Méhek* is, mint az *Ámor és a' halál*, Verseghy Ferenc költeménye. A használtam kéziratkötetben Verseghynek 14 csupa olyan verse és abban az első formájában szerepel, amely és ahogyan még a zirci apátság legrégebb Verseghy-kéziratában (l. Császáz—Madarász, 335. l.) és Kreskay másolatában (u. o. 338. l.), tehát 1788 előtti időből ránk maradt. Sőt két költemény még régebb fogalmazás; mert a *Fillint* címűnek (Császáz—Madarász 83. l.), amelyben 1788-ban Klári a másik szereplő, kéziratunkban *Phillint Bavet ajtaján* a címe (negyedik sorában is: Oh, mond Bavet, nem, nem). Ennek a Bavet névnek a magyarzatát forrása, Weisze adja: «Philint stand jüngst vor Babets Thür». Nyilván a mi szövegünk az első fordítás. — A másik a *Thirzis és Kloé* című (Császáz—Madarász 52. l.), amelynek kéziratunkban *Apollo és Dafné* a címe, ahogyan többé sohasem fordul elő. A *Tsallóközi Ódák és Énekek* tehát Verseghy legrégebb fogalmazványainak másolatait őrzik. Ha emlékezünk Császáz Elemér megállapítására, hogy e versek «még gyakorlatlan verselőre vallanak, ritmus és rím tekintetében igen sok kívánni valót hagynak fenn» (id. m. 336. l.), másrészt figyelembe vesszük, hogy a két Ámor-vers egymás után következik, ugyanarra a forrásra támaszkodik, bőbeszédű forrását alaposan megrövidíti, a részletekben el is tér tőle s a distichonokat dalszerű ritmusokra váltja, valószínűvé tettem Verseghy szerzőségét. GÁLOS REZSŐ.

ARANKA GYÖRGYHÖZ ÍRT ISMERETLEN LEVELEK.

(Második bef. közlemény.)

Dessewffy József gróf két levele.

1.

Fintán 23 jul. 1799

Tekéntetes Titoknok Úr.

Előbb feleltem volna de alig hogy meg nem vakúltam, két egész hónapig se nem olvashattam, se nem írhattam, úgy fájtak szemeim. A Tettes Úr levelét olvastatniom (!) kellett. Ha úgy jártam volna mint *Homérus* 's *Milton*, leg alább valamiben lettem volna hozzájuk hasonló, de inkább nem akarok hasonlítani hozzájuk, inkább akarom a Tettes Úr verseit olvashatni mint vakon olly szépeket írni.

Hát nem elég vak e az ember elméje?
 Két szemünk fényével legalább nézhessünk,
 's mert nem mindék (!) fénylik eszünk borúlt éje
 a *Szépet* legalább lássuk, 's érezhessük.
 Vak ugyan *Venusnak* szép kised magzattya,
 De lát; mikor nékünk a *Szépet* mutatya.